

JAHON ADABIYOTIDA RENESSANS MASALASI

Fargʻona davlat universiteti
filologiya va tillarni oʻqitish: oʻzbek tili yoʻnalishi
23.90 guruh talabasi
Adihamova Mohichehra

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada jahon adabiyotida Renessans davrining shakllanishi, rivojlanishi va uning adabiy jarayonlarga koʻrsatgan taʼsiri tahlil qilinadi. Renessans davri insonparvarlik gʻoyalari, antik merosga qaytish, shaxs erkinligi va ijodiy tafakkurning yuksalishi bilan ajralib turadi.

Maqolada Italiya, Fransiya, Angliya va boshqa Yevropa mamlakatlaridagi Renessans adabiyotining asosiy xususiyatlari, yirik vakillari hamda ularning asarlaridagi gʻoyaviy-badiiy yoʻnalishlar yoritiladi.

Kalit soʻzlar: Renessans, Jahon adabiyoti, Insonparvarlik, Antik meros, Uygʻonish davri, Yevropa adabiyoti, Dante Aligyeri, Uilyam Shekspir, Badiiy tafakkur, Madaniy rivojlanish.

ANNOTATION

This article analyzes the formation, development of the Renaissance period in world literature and its impact on literary processes. The Renaissance period is characterized by humanistic ideas, a return to the ancient heritage, personal freedom and the rise of creative thinking.

The article highlights the main features of Renaissance literature in Italy, France, England and other European countries, its major representatives and the ideological and artistic trends in their works.

Keywords: Renaissance, World literature, Humanism, Ancient heritage, Renaissance, European literature, Dante Alighieri, William Shakespeare, Artistic thought, Cultural development.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется формирование и развитие эпохи Ренессанса в мировой литературе и его влияние на литературные процессы. Эпоха Ренессанса характеризуется гуманистическими идеями, возвращением к древнему наследию, личной свободой и подъемом творческого мышления.

В статье освещаются основные черты литературы эпохи Ренессанса в Италии, Франции, Англии и других европейских странах, ее основные представители и идеологические и художественные тенденции в их произведениях.

Ключевые слова: Ренессанс, Мировая литература, Гуманизм, Древнее наследие, Ренессанс, Европейская литература, Данте Алигьери, Уильям Шекспир, Художественная мысль, Культурное развитие.

KIRISH

Renessans — bu insoniyat tarixida eng muhim madaniy, ilmiy va adabiy burilishlardan biri hisoblanadi. U oʻrta asrlar diniy-falsafiy qarashlaridan voz kechib, insonni markazga qoʻygan yangi dunyoqarashni shakllantirdi. Jahon adabiyotida Renessans davri adabiy tafakkurning yangilanishi, inson erkinligi, shaxsiy ong va tabiatga yaqinlashish gʻoyalarining kuchayishi bilan ajralib turadi.

Renessansning kelib chiqishi va mohiyati Renessans avvalo Italiyada XIV asrda boshlangan boʻlib, keyinchalik butun Yevropaga tarqaldi. Bu davrda:

antik yunon va rim madaniyatiga qaytish,
insonni koinot markazi sifatida talqin qilish,
ilm-fan va sanʼatning tez rivojlanishi kuzatildi.

Adabiyotda esa inson ruhiy olami, uning ichki kechinmalari va erkin fikrlashi asosiy mavzuga aylandi.

Renessans adabiyotining asosiy xususiyatlari Renessans adabiyotini quyidagi jihatlar belgilaydi:

Gumanizm (insonparvarlik) – inson qadr-qimmatini, uning aql-zakovati va erkinligi ulugʻlanadi.

Dunyoviylik – diniy mavzular bilan bir qatorda dunyoviy hayot tasviri kengayadi.

Realizm elementlari – hayot voqeliklarini real tasvirlashga intilish kuchayadi.

Individualizm – shaxsning ichki dunyosi va mustaqil qarashlari muhim o‘rin egallaydi.

Antik merosga qaytish – qadimgi yunon-rim adabiyoti namunalaridan ilhom olish.

Yevropa Renessans adabiyotining yirik vakillari Italiya Dante Aligyeri – “Ilohiy komediya” asari bilan o‘rta asrdan Renessansga o‘tish ko‘prigini yaratgan.

Franchesko Petrarka – gumanizm asoschilaridan biri, lirika janrini rivojlantirgan.

Jovanni Bokkachcho – “Dekameron” asari orqali insoniy hayotning turli qirralarini ochib bergan.

Angliya Uilyam Shekspir – jahon adabiyotining eng buyuk dramaturglaridan biri. Uning “Hamlet”, “Romeo va Juletta” asarlarida inson ruhiyati chuqur tahlil qilingan.

Kristofer Marlo – tragediya janrini rivojlantirgan.

Fransiya Fransua Rable – “Gargantuya va Pantagryuel” asari bilan satirik adabiyotni rivojlantirgan.

Mishhel de Monten – esse janrining asoschisi.

Ispaniya Migel de Servantes – “Don Kixot” romani orqali Renessans adabiyotining eng muhim realizm namunalaridan birini yaratgan. Uyg‘onish davri (Renessans) — Markaziy Osiyo, Eron, Xitoy (9-12 va 15-asrlar) va G‘arbiy Yevropada yuz bergan alohida madaniy va tafakkuriy taraqqiyot davri. „Renessans“ atamasi dastlab Italiyadagi madaniy-ma’naviy yuksalish (14—16-asrlar)ga nisbatan qo‘llangan, uni o‘rta asrchilik turg‘unligidan yangi davrga o‘tish bosqichi deb baholaganlar. Renessansning asosiy alomatlari: tafakkurda va ilmu ijodda dogmatizm, jaholat va mutaassiblikni yorib o‘tib, insonni ulug‘lash (qarang Gumanizm), uning iste’dodi, aqliy fikriy imkoniyatlarini yuzaga chiqarish; antik davr (yunonrum) madaniyatiga qaytib, uni tiklash, boyitish; cherkov sxolastikasidan qutulib, adabiyot va san’atda dunyoviy go‘zallik, hayot taronalarini qizg‘in kuylash; inson erki, hurfikrlilik uchun kurashish.

Buning natijasi o‘laroq, ijodiy qudrat va tafakkur kuchini namoyish etadigan ulug‘vor badiiy asarlar, salobatli binolar yaratildi, ilmfan rivojlandi. Italiyada shoir Petrarka va Dante, rassom Jotto, adib va mutafakkirlar Bokkachcho, Ariosto, Tasso, Byome Renessans

gʻoyalarning jarchilari boʻlib maydonga chiqdilar. Keyinchalik Michelangelo, Rafael, Shakespeare, Miguel de Cervantes Yevropaning turli mamlakatlarida buni davom ettirdilar. Ammo Renessans, yaʼni Uygʻonish faqat Yevropa hodisasi emas. Dunyo madaniyatini yaxlit olib oʻrgangan olimlarning ishlari shuni koʻrsatdiki, Osiyo markazida joylashgan Movarounnahr, Xuroson va Eronda Italiyaga qaraganda bir necha asr oldin (9—12-asrlar) ulkan madaniy koʻtarilish yuz bergan, ilm-fan, falsafa, adabiyot kuchli rivojlanib, ilgʻor insonparvarlik gʻoyalari jamiyat fikrini band etgan, aqliy va ijodiy faollik gurkiragan.

Bu davr dunyo ilmida „Musulmon Renessansi“ (A. Mets) yoki „Sharq Uygʻonishi“ (N. I. Konrad) nomi bilan atalib kelinmoqda. Sharq Uygʻonish davrida Yevropa Uygʻonish davrining asosiy belgilari mujassam: joʻshqin ijodiy faoliyat, ulkan bunyodkorlik ishlarining amalga oshirilgani, aqlni hayratga soluvchi bemisl asarlarning yaratilgani shundan dalolat beradi. Sharq Uygʻonish davri ham ulugʻ allomalar, qomusiy bilim sohiblari, mashhur mutafakkirlarni yetishtirdi.

Aniq fanlar sohasida Muhammad al-Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad al-Fargʻoniy, Umar Xayyom, Mirzo Ulugʻbek jahonshumul kashfiyotlar qildilar. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Ibn Rushd, Muhammad Gʻazoliy, Nasafiy Aziziddinlarning falsafiy asarlari tafakkur xazinasini boyitdi, olam, odam va jamiyat yaxlitlikda tadqiq etilib, yangi qonuniyatlar ochildi, aqliy bilim ufqlari kengaydi, fozil jamiyat va komil inson nazariyasi chuqur ishlab chiqiddi.

Sheʼriyatda Abu Abdullo Rudakiy, Abulalo alMaarriy, Abulqosim Firdavsiy, Jaloliddin Rumiy, Hofiz Sheroziy, Nizomiy Ganjavip, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy kabi daho ijodkorlar yetishib, oʻlmas asarlar yaratdilar, ishqmuhabbat, qahramonlik, ozodlik va ezgulikni kuyladilar. Miniatyura rassomchiligida bir necha maktablar shakllandi, bunda Kamoliddin Behzod rasmlari yangi ijodiy yoʻnalishga asos soldi.

Uygʻonish davri ning yana bir belgisi xalq ruhini ifodalaydigan „Ming bir kecha“, „Kalila va Dimna“, „Qirq vazir“, „Toʻtinoma“, „Sindbodnoma“, „Jomeʼul hikoyot“ kabi qiziqarli sarguzashtlarga toʻla, shavqu zavq qoʻzgʻatadigan asarlarning koʻpaygani,

ikkinchi tomondan „Xamsa“larda bo‘lganiday, insoniy ideallarni mujassam etgan hikmat va falsafaga boy umumbashariy g‘oyalarning tasvirlanishidir.

Eron va Markaziy Osiyo xalqlari bir necha ming yillik sivilizatsiya tarixiga ega. Zotan, qadimiyati, qad. davlatchiligi bo‘lmagan xalqda Uyg‘onish davri ham bo‘lmaydi. Markaziy Osiyoda 9—13-asrlarda o‘z xalqining qadimiyatiga qaytish, Avesto falsafasini Qur‘on ma‘rifati bilan uyg‘unlashtirib, qayta tiklashga intilish tasavvuf ta‘limoti, „ishroq“ falsafasida namoyon bo‘lgan.

Shu asosda turli nazariyalar, ta‘limotlar yuzaga kelib, fikriy xilmaxillik rivojlandi. Tasavvufiyorifona ta‘limotning qaror topishi, tariqatlar ham, aslida, hurfikrlik va inson kamolotiga bo‘lgan ishonchning nishonasi edi. Uyg‘onish davri vakillari dinga emas, balki dini sxolastika va jaholat manbaiga aylantirgan kishilarga qarshi kurashganlar.

Tafakkurdagi ikki: akliy (ratsionalizm) va vajdiy (irratsionalizm) yo‘nalish namoyandalari zohiran o‘zaro kelishmay kelgan bo‘lsalarda, amalda Yevropa Uyg‘onish davrida bo‘lganidek, inson ongini bedor etish, uni aqidaparastlik (taqlidchilik) g‘uboridan tozalashda hamkorlik qildilar. Shu bois hurfikrli mutafakkirlar orasida ratsionalist olimlar bilan birga, orif sufiylar ham bor edi.

Sharq Uyg‘onish davri vakillari o‘z xalklarining ked. madaniyat bilan birga, yunon vahind xalklari merosidan ham foq dalanishgan. Yunon olimlarining asarlari 8—9-asrlarda arab tiliga tarjima qshshndi, sharxlandi.

Aflotun, Arastuni Sharq faylasuflari ham o‘z ustozlari deb hisoblashgan, Plotin qarashlari Ibn alArabiyga ta‘sir etib, „vahdatul vujud“ falsafasiga turtki berdi.

Biroq yunonlar ko‘p fikrlarni qad. osiyoliklardan olganlar. Bu tarix qonuniyati; Abu Rayhon Beruniyning „Kitob attafhim li avoil sinoat attanjim“ asari qo‘lyozmasi (13-asr).yuksalishga shaylangan xalq o‘z madaniyati va o‘zigacha yaratilgan bashariy yutuqlarni o‘zlashtirib, yana yuksaklikka ko‘tariladi.

XULOSA

Jahon adabiyotida Renessans insoniyat tafakkurining yangi bosqichga ko‘tarilishida muhim rol o‘ynagan tarixiy-madaniy davr hisoblanadi. Bu davr adabiyotida inson shaxsining qadr-qimmatini, uning aqliy salohiyati va erkin fikrlashi asosiy o‘ringa chiqdi.

Renessans adabiyoti oʻrta asrlar diniy cheklovlaridan voz kechib, hayot va insonni real tasvirlashga intildi. Natijada gumanizm gʻoyalari shakllanib, adabiyotda insonning ichki dunyosi, his-tuygʻulari va jamiyatdagi oʻrni chuqur yoritila boshlandi. Dante, Petrarka, Bokkachcho, Shekspir, Servantes kabi ijodkorlar asarlari orqali bu davrning badiiy va falsafiy mohiyati yaqqol namoyon boʻldi.

Umuman olganda, Renessans jahon adabiyotini yangilagan, yangi janrlar va badiiy uslublarning paydo boʻlishiga sabab boʻlgan, keyingi adabiy taraqqiyot uchun mustahkam asos yaratgan buyuk davrdir.

Renessans jahon adabiyoti tarixida tub burilish yasagan, inson tafakkuri va badiiy ijodning yangi yoʻnalishlarini shakllantirgan eng muhim davrlardan biri hisoblanadi. Bu davr oʻrta asrlar tafakkuridagi diniy cheklovlar va sxolastik qarashlardan voz kechib, inson shaxsini markazga qoʻygan gumanistik gʻoyalarni ilgari surishi bilan ajralib turadi.

Renessans adabiyotida inson endi faqat diniy tasavvurlar doirasida emas, balki real hayotning murakkab voqealari, ichki kechinmalari va jamiyatdagi oʻrni bilan bir butun holda tasvirlana boshlandi. Bu esa adabiyotning mazmun va shakl jihatidan boyishiga olib keldi. Natijada dramatik asarlar, roman, esse va lirika kabi janrlar keng rivojlandi.

Bu davrda Dante Aligyeri, Franchesko Petrarka, Jovanni Bokkachcho, Uilyam Shekspir, Migel de Servantes kabi ijodkorlar yaratgan asarlar nafaqat oʻz davrining, balki butun jahon adabiyotining bebaho durdonalariga aylandi. Ularning asarlarida inson erkinligi, axloqiy tanlov, sevgi, adolat, jamiyat va shaxs oʻrtasidagi murakkab munosabatlar chuqur tahlil qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gʻafurov B. – Jahon adabiyoti tarixi. Toshkent: Oʻqituvchi, 2010.
2. Hayitmetov A. – Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Fan, 2008.
3. Turaev M. – Jahon adabiyoti tarixi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
4. Jukovskiy V. – Renessans davri adabiyoti. Moskva: Prosveshchenie, 2003.
5. Бахтин М. – Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. Москва, 1990.
6. Abrams M. H. – A Glossary of Literary Terms. Boston: Wadsworth, 2012.

7. Dante Alighieri – The Divine Comedy. Oxford University Press, 2008.
8. Boccaccio G. – The Decameron. Penguin Classics, 2003.
9. Petrarca F. – Selected Works. Cambridge University Press, 2005.
10. Shakespeare W. – Complete Works. Oxford University Press, 2005.
11. Cervantes M. – Don Quixote. Penguin Classics, 2003.
12. Greenblatt S. – The Norton Anthology of English Literature. 2016.
13. Wellek R. – History of Modern Criticism. Yale University Press, 1992.
14. Eagleton T. – Literary Theory: An Introduction. University of Minnesota 2008.
15. Sodiqov A. – Jahon adabiyoti (o‘quv qo‘llanma). Toshkent: Universitet, 2017.